

ТВОРЧА РІКА «СВОБОДИ»

До 130-річчя найстаршої в українському світі газети,
заснованої 1893 року в США

«Свобода» – в такій мірі унікальне явище, що немає навіть з чим порівняти його в усій українській національній історії. Саме явище, а не просто пресове видання. На її долю випало декілька вкрай складних місій у вкрай складні часи. Відтоді життя так змінилося, що навіть найсміливіша уява не малює тих суворих, безжальних початків.

«З усіх імігрантів, що прибували до Америки, такі найнещасливішим був український емігрант, – писав згодом, вже у 1930-ті роки, головний редактор «Свободи» д-р Лука Мишуга. – Імігрантами інших країн опікувалися держави чи нації або хоч якісь релігійні чи політичні групи, а українською іміграцією ніхто не опікувався...».

У тодішній Галичині – маємо на увазі другу половину XIX сторіччя – в Підкарпатській Русі, в Галичині, на Холмщині, Лемківщині, на Волині буквально неможливо було сільській людині вижити через усе біль-

ше безземелля, лихварство, катастрофічне економічне становище тих країв. Страшна біда гнала україноздолених, неграмотних русинів за океан, а там їх чекав далеко не рай.

Перші наші імігранти прибували до Нью-Йорку, багатющого і багатотісного нового Вавилону. «Другого такого поганого міста не було тоді в цілیم християнським світі», – свідчив тогочасний американський історик Ален Невінс.

То були перші роки і десятиріччя дикого капіталізму в Америці – роки безжальної гонитви за грішми, жорстокого визиску і тотальної несправедливості.

Цитуємо д-ра Луку Мишугу («Як формувався світогляд українського імігранта в Америці»): «В Нью-Йорку бували тоді такі часи, що ним управляла Темні Гол, у якої в ексекутивнім комітеті засідали один засуджений вбивця, один звільнений від звинувачення за вбивство, чотири професійні шулери і шість членів ганстерської банди...».

...Скільки наших дівчат пропадає навіки, потрапивши невинно і несвідомо в руки поганців-агентів торгівлі дівчатами, які схоплюють їх відразу при висіданні з корабля і продають до публічних домів у неволю, з якої нема вже ніякого виходу...

Властивого горя, що мучило серце і душу імігранта на американській землі, ще ніхто не описав. І то з цілком простої причини. Не було такого таланту між нами, тому й не було кому правдиво змалювати таку просту і звичайну річ, яку тут кожний на кожному кроці бачив і яка зветься трагедією імігрантського життя. Тому та велика і драматична картина пережитого частиною українського народу, яку вигнало з рідного краю горе, є майже закрита. І вже ніколи відкритою не буде. Вона пішла до гробу разом зі старшим поколінням української іміграції в Америці. А слаба згадка про це залишилася хіба на пожовклих листках «Свободи». Листки ті сумом повиті, бо відомості, які вони подавали, були часто-густо слізьми облиті, особливо коли описувано, як то одного в копальні засипало, а другому в фабриці руку чи ногу відтяло, або як лишалися діти-сироти...».

Ніколи вже відкритою не буде – це мова про найтрагічніші 1870-ті і 80-ті роки, тобто період до 15 вересня 1893 року, до першого числа «Свободи», з якої так успішно почалася цілком нова історія американського українства.

«До» і «після» – це немовби дві різні планети. Маючи в руках пресову трибуну, жменька „свободівців“, ці богонадхненні новітні апостоли правди і любови, буквально за пів року вже змогли згуртувати розкиданих по цілій Америці, по містах і шахтах, наших русинів, цих найнещасливіших імігрантів, що кілька попередніх десятиріч поспіль знаходили один одного хіба за звуками рідної пісні; що, не знаючи англійської мови, шукали автобус до місця праці за певним кольором при-

кріпленої на ньому стрічки; що не залишали гроша на власний похорон по нерідких тоді трагедіях; – і вже 22 лютого 1894 року виник Руський (за тодішньою нашою національною самоназвою) Народний Союз – фінансово-культурне братство взаємодопомоги і національної солідарності.

Перша місія – привести загублену людську одиницю в єдину національну родину, свідому своєї долі і своїх завдань: «Ми, русини, єємо діти одної матері, одна кров пливе в наших жилах, одна мова, одна пісня, одні звичаї і обичаї, одна віра, одна Церква, одно і тоє Богослуженіє...

За чортовою намовою поділено нас тут, в Америці, на грек-кат., роман-кат., на уніятів, на православних, на лівославних, на руснаків і на унгарів. Через той дурний і зловний поділ ми оден другого не можемо пізнати і сваримося, самі собі кривду робимо...

Ми – русини! Уніят чи православний – лучімся в одно. Віра – се річ совісти, і не можна силувати нікого, щоб був таким або таким. Лучімся в одну громаду і пізнаймо себе, і тоді зробим собі почесне місце межи другими народами тут, в Америці. Пізнаймося, братаймося! Всякі дурні назви – на бік!» («Свобода», 15 жовтня 1893 року).

Друга місія – братерська взаємодопомога в тяжкому іммігрантському виживанні:

«Конечно треба заложити в Америці народне обшество... котре тільки для робітника руського мало б відчинити двері, робітничим грошем підтримуване на спомогу нещасного собрата, через робітників кероване, в робітничих руках знаходилася б каса, робітники своїм власним грошем господарили б». (Там же).

Третя місія – чітке усвідомлення національної ідентичности:

«Треба закладати читальні і вечірні школи для дорослих. Ширити просвіту межи народом за помочою корисних книжечок, як це робиться в старім краю...» (Там само).

Четверта місія – серцем і розумом прийняти Америку як свою другу батьківщину:

«Наставати на се, щоб русини брали американські папери і ставали громадянами тої землі, на котрій живють. Дальше – закладати політичні клуби і брати живу участь у виборах». (Там само).

П'ята місія – американізація не повинна означати відмови від свого, рідного:

«Хоть не лишите своїм дітям розлогих фарм і купу грошей в банках, лишість їм більший і певніший скарб – скарб науки. Постарайтесь о руські школи, кинувши пару центів на сю ціль. Ваші діти і внуки, і правнуки будуть вас споминати і за душі ваші Бога молити. Пам'ятайте добре на се: що ми на світі не жиєм тільки для себе, але і для других. Оден оре, сіє, а другий збирати буде хліб з поля... «Свобода» підносить свій голос не в пустині, але голос до руського народа, до руських отців: памятайте про виховання наших дітей, старайтесь совісно сповнити святий обов'язок, наложений на вас – дати діточкам просвіту. Бо сли занедбаєте зробити се, тяжко будете отвічати в день страшного суду перед Богом. Постарайтесь о руські школи, закладайте руські школи!» (Там само).

Хоч яким сильним було прозове слово, але й його завзяті редактори підкріпили закличним віршем:

*Нехай Бог святий благословить
Робочії руки,
Да сохраниць людей своїх
Од горя, розпуки.
Руська віра, руська мова
Най тут процвітає.
Нехай кождий руський плейз
Свою школу має.
Руське життя най закипить
На народнім полю,
Бо тут маємо свободу,
Тут маємо волю.*

Шостою місією слід вважати велику справді історичну заслугу «Свободи» в залученні українського жіноцтва до громадської праці. Ще перед Першою світовою війною газета писала: «Ніхто так, як жінка, не потрапить впоіти в дітей любов до свого рідного й заохотити їх на ціле життя до завзятої боротьби за права свого народу. Тому браття-товариші, просвічуйте своїх жінок і дочок, давайте їм читати газети і книжки, зацікавлюйте їх усіма народними і політичними справами, яким самі займаєтеся і за які боретеся. Може, серед тих прибитих домашньою працею жінок і дівчат є не одна велика організаторка...»

І сьома місія – найважливіша, невідклична – Україна і свяятий обов'язок перед нею:

«... Чи не важкий хрест несе український народ? Та, падаючи під тим хрестом, крізь сльози говорить: вірую і жду воскресення мертвих. Вірю, що прийде визволення поневоленого українського народу. Вірю в те, як вірю в Бога! Політика ворогів нашого народу розділила наш нарід. Але тут, на американській землі, треба нам себе пізнати і подати руку до праці – брат братові. Тоді американська Україна буде рости, кріпитись одною великою вірою в воскресення України з-над Дніпра і Дністра, від Карпат до Кавказу» («Свобода», ч.42, 1894 рік).

Дальший розвиток української громади в Америці просто вражає свою інтенсивністю і тими безцінними моральними якостями, що відкрилися в наших людях в умовах вільного життя – самоорганізацією, самовідданістю і відповідальністю перед собою і перед двома світами – американським і українським.

У перше ж десятиріччя ХХ ст. на Атлантичному узбережжі Америки вже діяли десятки новозбудованих українських церков, школи, хори, драматичні гуртки, книжкові видавництва, дитячі журнали, фонди допомоги Україні. В 1908 році Український Народний Союз вже об'єднував понад 10 тисяч членів.

Пізнавши себе як силу, здатну до організованого, продуктивного робітничого і творчого життя, українці не могли не викликати зацікавлення собою в «янкі», які на початках першої хвилі прибульців зі слов'янських країн, бідних, безпорадних і некультурних, мали їх за загрозу для «провідної нордійської раси», а через якихось двадцять-тридцять літ щиро захоплювалися вчорашніми чужинцями, їхньою муравлиною трудолюбністю, народними традиціями, піснями, церковним життям.

Власне, це також було добре виконаною місією американського українства. І тут можна розповісти багато сюжетів, вартих великого роману чи кінофільму.

Але це вже інша історія...

Петро ЧАСТО